
Лукаш Дзекуць-Малей: пастар, які працягнуў справу Скарыны

Зборнік артыкулаў

Мінск
«Пазітыў-цэнтр»
2021

УДК[279.123-9(476)(092)+929 Дзекуць-Малей](082)
ББК86.376(4Беи)я43
Л84

Укладальнікі:
А.І. Бокун, А.У. Унучак, Ю.А. Бачышча

Лукаш Дзекуць-Малей : пастар, які працягнуў справу Скарыны:
Л84 зборнік артыкулаў / укладл.: А.І. Бокун, А.У. Унучак, Ю.А. Бачышча –
Мінск : Пазітыў-цэнтр, 2021. – 296с. : іл.

ISBN 978-985-7193-66-0.

У зборніку сабраныя артыкулы беларускіх і замежных аўтараў, якія
асвятляюць жыццё і дзеянасць пастара Лукаша Дзекуць-Малея (1888 -
1955). Упершыню пад адной вокладкай сабрана абсалютная большасць
даследаванняў па біяграфіі знакамітага беларускага нацыянальнага і
рэлігійнага дзеяча. Адрасуецца шырокаму колу чытачоў.

УДК[279.123-9(476)(092)+929 Дзекуць-Малей](082)
ББК86.376(4Беи)я43

ISBN 978-985-7193-66-0

© А.І. Бокун, А.У. Унучак,
Ю.А. Бачышча, укладанне, 2021
© Афармленне.
ПВУП «Пазітыў-цэнтр», 2021

ЗЪМЕСТ

Ад укладальнікаў.....	5
Разьдзел I. Біяграфія	
Сыцяпан Пекун. Лукаш Дзекуць-Малей: жыццё і служэньне.....	9
Алена Глагоўская. Жыццё і дзеянасць Лукаша Дзекуць- Малея.....	47
Антоні Бокун. Па стар, які працягнуў справу Скарыны.....	57
Алена Глагоўская. «...Хоць бы і памёр, жыць будзе». Пра Лукаша Дзекуць-Малея (1888 – 1955).....	62
Андрусь Унучак. Лукаш Дзекуць-Малей (1888 - 1955): асноўныя моманты біяграфіі і съвестапогляду.....	76
Алена Глагоўская. Пра пасляваеннае жыццё Лукаша Дзекуць-Малея ў Польшчы (невядомыя беластоцкі шэрыяд).....	93
Разьдзел II. У імя незалежнай Беларусі	
Андрусь Унучак. Святар, патрыёт, перакладчык.....	121
Уладзімір Ляхоўскі, Андрэй Чарнякевіч. Гарадзенскі «эпізод» жыцця пастара Лукаша Дзекуць-Малея.....	130
Разьдзел III. Царкоўнае служэньне	
Алена Глагоўская. Дзеянасць Лукаша Дзекуць-Малея сярод баптыстаў на Палессі.....	145
Матэвуш Віхары. Лукаш Дзекуць-Малей ва ўспамінах Міхала Папко і Вальдэмара Гутшэ.....	152
Андрусь Унучак. Некаторыя старонкі царкоўнага служэньня пастара Лукаша Дзекуць-Малея ў Брэсце ў 1920-я – пачатку 1930-х гг.....	176
Разьдзел IV. Беларуская Біблія	
Гай Пікарда. Нябеснае полымя: Досылед пачаткаў беларускага перакладу Новага Запавету і Псальмаў (1931).....	185

Андрусь УНУЧАК

Лукаш Дзекуць-Малей (1888 – 1955): асноўныя моманты біографіі і съветапогляду

У сувязі з 500-годзьдзем беларускай Бібліі варт паразважаць над біографіяй і съветапоглядам чалавека, які ў пэўным сэнсе працягнуў справу Францыска Скарыны ў ХХ ст. Маю на ўвазе пастара Лукаша Дзекуць-Малея, які ўпершыню ажыцьцяўі пераклад і выданыне Новага Запавету і Псальмаў на сучасны беларускай мове.

У канцы ХХ - пачатку ХХІ стст. пра Л. Дзекуць-Малея з'явілася пэўная колькасць публікацыяў¹, якія праліваюць съятло на асноўныя моманты ягонай біографіі. Адразу, праўда, варт агаварыцца, што нямала ў гэтым пытаныні застаецца і

¹ Лукаш Дзекуць-Малей і беларускія пераклады Бібліі. Брэст, 2011; Сідарэвіч А. Да гісторыі першага выданыня Новага Запавету і Псальмаў на сучасны беларускай мове (1931 год) // Arche. 2012. №1-2. С. 106-137; Унучак А. Некаторыя старонкі царкоўнага служэння пастара Лукаша Дзекуць-Малея ў Брэсце ў 1920-я – пачатку 1930-х гг. // Брестчина: історыя і современность. Брест, 2012. С. 137-141; Глагоўская А. Лукаш Дзекуць-Малей у гісторычнай съядомасці беларусаў // Евангельская Царква Беларусі: гісторыя і сучаснасць. Мн., 2014. С. 299-309; Глагоўская А. «...Хоць бы і памёр, жыць будзе». Прэ Лукаша Дзекуць-Малея // Пратэстанцкая царква і беларускі нацыянальны рух на пачатку ХХ стагодзьдзя: артыкулы і ўспаміны. Мн., 2006. С. 45-58; Аўсяная М., Ляхоўскі У. Дзекуць-Малей Лукаш // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. Т. 3. Мн., 1996. С. 224-225; Пекун С. Лука Ніколаевіч Дзекуць-Малей: жыць і служение // Роля асобы ў жыцці і дзейнасці хрысціянскіх цэркваў Беларусі ў ХХ стагоддзі. Мн., 2000. С. 119-132; Гарбінскі Ю. Лукаш Дзекуць-Малей / Беларускія рэлігійныя дзеячы ХХ стагоддзя. Жыццярысы, мартыралогія, успаміны. Мінск-Мюнхен, 1999. С. 67-68.

загадак. Разам з гэтым, зыходзячы з узроўню дасыледаванасці біографіі вядомага берасцейскага пастара і наяўнасці крыніц, сёньня можна гаварыць пра магчымасць рэканструкцыі асноўных момантаў съветапогляду Л. Дзекуць-Малея. Гэта і зьяўлецца мэтай дадзенага артыкула.

На сёньня гісторыкі дыспануюць інфармацыяй, што Л. Дзекуць-Малей паходзіў з сям'і настаўнікаў. Ён нарадзіўся ў вёсцы (ці засыценку) Вялікія Шастакі Слонімскага павету Гарадзенскай губэрні (сёньня найбольш верагодна гэта Дзятлаўскі раён Гарадзенскай вобласці). Рана сстраціўшы сваіх бацькоў Мікалая Дзекуць-Малея і Марыю з Тарасевічаў, ён быў узяты пад апеку сям'ёй Фунтаў. Вядома, што нейкі А. Фунт быў настаўнікам Клімавіцкай сельскай народнай вучэльні Слонімскага павету. Таксама, вядома, што Л. Дзекуць-Малей скончыў настаўніцкую сэмінарыю ў 1906 г.² Аднак, якую — невядома.

Будучы знакаміты пастар пакаяўся і хрысьціўся на зломе 1911-1912 гг. падчас службы ў царскім войску ў Беластроку. Хрысьціў Л. Дзекуць-Малея прэзьбітар Беластроцкай баптысцкай царквы Раман Хамяк. Беластроцкая баптысцкая царква, першым прэзьбітарам якой у 1901 г. быў Робэрт Шлосэр, складалася пераважна з вернікаў-немцаў. Так, напярэдадані Першай сусьветнай вайны сярод 86 членau згаданай царквы 55 складалі немцы, 30 — славяне і 1 — габрэй³. Такім чынам, адзначым, што Л. Дзекуць-Малей навярнуўся да Бога ў пераважна нямецкамоўнай царкве, што, відаць, наклала пэўны адбітак на яго съветапогляд.

У 1913 г. Л. Дзекуць-Малей паступіў у Пецярбург на Біблійныя курсы Івана Праханава (1869 - 1935). Можна выказаць меркаваныне, што вялікі ўплыў на Л. Дзекуць-Малея быў зроблены гэтым лідарам расейскіх эвангельскіх хрысьціянаў. І. Праханаў ад моманту свайго пакаяння паставіў сабе выразную мэту: спалучаць служэнне Богу з атрыманьнем вышэйшай

² Пекун С. Лукаш Дзекуць-Малей: жыцьцё і служэнне // Лукаш Дзекуць-Малей і беларускія пераклады Бібліі. Брэст, 2011. С. 140-141.

³ Bednarczyk K. Historia zborów baptystów w Polsce do 1939 r. Warszawa, 1997. S. 120.

адукацыі⁴. Для І. Праханава не было ніякай супярэчнасці паміж разумам і верай, якія лягічна дапаўнялі адно аднаго. Таму сам інжынэр, І. Праханаў з цягам часу стаў адным з найбольш адукаўаных пратэстантаў Расейскай імпэрыі, і што важна, сваёй адукацыяй ён умёў карыстацца. І. Праханаў успамінаў, што калі з'явілася Дзяржаўная дума, то ў выпадках перасъедаванья эвангельскіх хрысьціянаў з боку дзяржавы ён звяртаўся па заступніцтва да прадстаўнікоў палітычных партый, якія былі прадстаўлены ў Думе. У выніку, партыі акцыбрыстаў і кадэтаў аказалі эвангельскім хрысьціянам адчуvalную дапамогу, чаго нельга сказаць пра сацыялістаў і манархістаў⁵.

Калі Пенярбурская супольнасць эвангельскіх хрысьціянаў, дзе пастарам быў І. Праханаў, атрымала рэгістрацыю, ён пачаў справу па атрыманыні афіцыйнага дазволу на арганізацыю пры царкве Біблійных курсаў. Ад атрымання рэгістрацыі 26 лістапада 1908 г. да першага прашэння дазволу на адкрыццё Біблійных курсаў 10 красавіка 1910 г. праішло менш за паўтары гады⁶. І. Праханаў падаваў прашэнныні ў МУС і Міністэрства народнай асьветы. У гэтых прашэннях ён выкладаў праграму курсаў, высылаў тлумачальныя запіскі з арганізацыі, аж пакуль у 1913 г. Біблійныя курсы не былі афіцыйна зарэгістраваны і не началі сваю працу.

У 1917 г. І. Праханаў зрабіў спробу арганізаваць пратэстанцкую палітычную партыю і браў ўдзел у выбарах у расейскі Устаноўчы сход, якія выйграў і стаў дэлегатам⁷. У цэлым І. Праханаў быў высокаадукаўанным чалавекам, а таксама патрыётам Расеі, вельмі паважаў і шанаваў расейскую літаратуру, мастацтва, науку. І, што істотна, ягоны патрыятызм ня быў шавіністичным адносна іншых народаў Расейскай імпэрыі⁸.

Таму, паўторыма, можна выказаць меркаваныне, што сьветапогляд і грамадзкая дзейнасць І. Праханава паўплывалі на сьветапогляд Л. Дзекуць-Малея. Доказам гэтаму можа быць тое,

што пасля пачатку Першай сусветнай вайны ў 1914 г. і закрыцця ў сувязі з гэтым Біблійных курсаў І. Праханава, Л. Дзекуць-Малей найбольш верагодна вярнуўся ў родныя мясыціны з мэтай арганізацыі беларускага школьніцтва. Дзеля гэтага ён далучаецца да працы Беларускага таварыства дапамогі нацярпелым ад вайны, і як сведчаць запісы А. Луцкевіча, зробленыя ў сярэдзіне 1920-х гг., — на зломе 1915-1916 гг. Л. Дзекуць-Малей пачаў займацца арганізацыяй беларускіх школаў на Гарадзеншчыне⁹. Такім чынам, можна съвязаць, што Л. Дзекуць-Малей на той момант ужо быў актыўным беларускім патрыётам, які імкнуўся займацца ня столькі гуманітарнай дзейнасцю (матэрыяльная дапамога нацярпелым ад вайны), колькі асьветніцкай. Для яго, як і І. Праханава адным з прыярытэтаў была адукацыя.

Ці спалучаў ён гэта з рэлігійнай дзейнасцю, мы пакуль ня ведаем, як невядомымі застаюцца і падрабязнасці ягонай дзейнасці ў 1916 — першай палове 1918 гг., калі адбываліся важныя падзеі ў гісторыі беларускай дзяржаўнасці XX ст.

У другой палове 1918 г. Л. Дзекуць-Малей ужо з'яўляецца прадстаўніком ураду БНР на Гарадзеншчыне. Як сведчылі прадстаўнікі польскай супольнасці, Л. Дзекуць-Малей, заручыўшыся падтрымкай немцаў, «пашыраў беларускую агітацыю» ў рэгіёне¹⁰. Тоэ, што Л. Дзекуць-Малею ўдалося знайсці агульную мову з нямецкай уладай, сведчыць пра выкарыстаныне ім досьведу пакаяння ў нямецкамоўнай царкве, і, магчыма, асабістых знаёмстваў у нямецкамоўным пратэстанцкім асяродзьдзі Беласточчыны і Гарадзеншчыны.

Аднак немцы ў той час ужо адступалі на захад, і іх месца займалі польскія войскі і польская ўлада. Л. Дзекуць-Малей ад імя беларусаў Гарадзеншчыны выступіў на правах гаспадара краю, і як відаць з ліста Станіслава Іваноўскага (брата Вацлава Іваноўскага) да Антона Луцкевіча ад 13 лютага 1919 г. быў

⁴ Проханов И. В кotle России. 1869 - 1933. М., 1993. С. 53.

⁵ Тамсама. С. 127.

⁶ Расейскі дзяржаўны гістарычны архіў. Ф. 1276. В. 8. С. 590. А. 1.

⁷ Проханов И. В кotle России. ... С. 159.

⁸ Тамсама. С. 14.

⁹ Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва. Ф. 3. В. 1. С. 126. А. 118-119.

¹⁰ Ляхоўскі У., Чарнякевіч А. Гарадзенскі «эпізод» жыцця настара Лукаша Дзекуць-Малея // Лукаш Дзекуць-Малей і беларуская пераклады Бібліі. Брэст, 2011. С. 111.

гатовы бараніць край нават са зброяй у руках: «Дзекуць-Малей быў арыштаваны ў мясцовасці, якую заняла Польская Самаабарона на падставе дамоўленасці з нямецкімі ўладамі ў выніку таго, што ў яго былі знайдзены карабін і рэвалвер без адпаведнага дазволу на права нашэння зброі, акрамя гэтага каля дзясятка дазволаў на права нашэння зброі (Waffenscheinow), выдадзеных нямецкімі ўладамі на блянках, гэта ўзбудзіла падазрэнні, што яны падробленыя. У арыштаванага была знайдзена таксама значная колькасць розных пячатак, а таксама адозваў і праклямаціяў, якія настроіваюць насельніцтва супраць польскай нацыянальнасці і лігіянэрству»¹¹.

Тады Л. Дзекуць-Малею ўдалося выбрацца з-пад польскага арышту дзякуючы хадайніцтву А. Луцкевіча і заступніцтву С. Іваноўскага. Але ўжо ў сакавіку 1919 г. на беларуска-польскіх перамовах у Горадні ён заявіў: «Нам добра вядома, што нясуць нам бальшавікі, аднак нам невядома, што мяркуюць рабіць з Беларусью палякі. Можа польская ласка будзе горш для нас, чым бальшавіцкі суровы рэжым дыктатуры. Калі палякаў цікавіць наш погляд на Польшчу, то трэба, штоб польскі ўрад выявіў свой твар, выказаў тыя мэты і думкі, якія ён думае праводзіць у жыццё ў адносінах да беларусаў. Гэтага мы пакуль ня бачым. Займаваныне нашай зямлі мы разглядаем, не як польскую акупацию, а як месца барацьбы з бальшавікамі. Польскія войскі мы лічым авангардам Антанты. У тую ж хвіліну, калі мы адкажымся ад гэтага погляда, мы станем разглядаць вас, як армію нашых ворагаў і пачнем на кожнам кроку вясці з вамі барацьбу. Яшчэ раз гавару, што мы вельмі жадаем, як найхудчэй аб'явы Польскім урадам становішча па беларускаму пытанню і чым худчэй гэта будзе зроблена, тым лепш будзе для абоіх народаў»¹². Нядзіўна, што ўжо ў красавіку 1919 г. Л. Дзекуць-Малей быў арыштаваны другі раз, і ледзьве не памёр у вязніцы ад тыфу. Ад съмерці яго ўратавала зноў-такі заступніцтва С. Іваноўскага.

Паўстае пытаньне, адкуль у Л. Дзекуць-Малея з'явіліся такая прынцыпавасць і нават радыкализм у адносінах з польскімі ўладамі на Гарадзеншчыне. Разважаючы над гэтай справай, варта

прыгадаць звесткі аднаго з першых біёграфаў Л. Дзекуць-Малея С. Пекуна, які піша, што ў 1912 г., адразу пасля пакаяння, Л. Дзекуць-Малей пачаў актыўна пропаведаваць Эвангельле ў Гарадзенскай губэрні, так што ў баптызм навярнуўся нават праваслаўны святар і некалькі чалавек з праваслаўнага хору на Пружаншчыне. У выніку Л. Дзекуць-Малей быў арыштаваны царскімі ўладамі і зъмешчаны ў Берасцейскую турму, куды яго вялі, прывязаўшы за рукі да конскага сядла. Другі раз ён быў затрыманы ў 1913 г. у Пецярбургу, дзе займаўся актыўнай пропаведніцкай дзейнасцю¹³.

Улічваючы гэтыя факты і далейшую біографию Л. Дзекуць-Малея, можна лічыць, што на ягоную радыкальную пазицыю адносна пропаведзі Эвангельля і беларускай справы паўплывала Біблія. У Дзеях апостальскіх ёсьць адказ апосталаў Пятра і Яна святарам і начальнікам юдэйскім: «Памяркуйце, ці справядліва перад Богам — слухацца вас болей, чым Бога?» (Дз. 4:19). Успрымаючы Біблію сур'ёзна, ён ня мог не пропаведаваць, нават калі гэта пагражала свабодзе і самому жыццю. Што тычыцца беларускага патрыятызму, то і тут відавочны ўплыў Святога Пісання. Можна меркаваць, словаў апостала Паўла, якія зьяўляюцца квінтэсэнцыяй біблійнага разумення патрыятызму. У Пасланні да Рымлянамі Павал пісаў: «я хацеў бы сам быць адлучаны ад Хрыста за братоў маіх, родных мне паводле цела; гэта азиачае, Ізраэльцаў» (Рым. 9:3-4). Тут Павал маніфэстуе гатовасць загінуць за свой народ. Як відаць, гэтыя слова маглі быць вельмі блізкія Л. Дзекуць-Малею, які адной з галоўных мэтаў свайго жыцця лічыў справу перакладу Бібліі на беларускую мову.

22 кастрычніка 1928 г. ён пісаў А. Луцкевічу «Дай Бог, каб мы маглі дачакаць ня толькі выхаду ў съвет Поўнага Эвангельля с Псалтырам, але каб маглі ўбачыць поўную Біблію на нашай роднай мове беларускай»¹⁴.

¹³ Пекун С. Лукаш Дзекуць-Малей: жыццё ... С. 141-142.

¹⁴ Лісты Лукаша і Серафімы Дзекуць-Малеяў да Антона Луцкевіча (1926(?)-1929) і Яна Пятроўскага (1945) // Лукаш Дзекуць-Малей і беларускія пераклады Бібліі. Брэст, 2011. С. 61.

¹¹ Цэнтральны дзяржаўны архіў Летувы. Ф. 281. В. 2. С. 32. А. 25.

¹² Ляхоўскі У., Чарнякевіч А. Гарадзенскі «эпізод» ... С. 112-113.

Важнае значэнне Л. Дзекуць-Малей надаваў узделу ў беларускім руху: ён звязаўся сябрам Гарадзенскага клубу «Беларуская хатка», сябрам Беларускай павятовай рады Гарадзеншчыны, Беларускага нацыянальнага камітэту ў Горадні, адным з ініцыятараў стварэння Грамады беларускай моладзі.

Разам з гэтым, як многія іншыя беларускія дзеячы, Л. Дзекуць-Малей адначасова займаўся і культурнай работай. Ён выступаў на сцэне Гарадзенскага тэатру ў якасці актора, браў уздел у спектаклях «драматычнай дружыны» Грамады беларускай моладзі разам з Паўлінай Мядзёлкай, Уладзімерам Курбскім Кастусём Салонікам і Мікалаем Карповічам¹⁵. Але галоўны акцэнт ён рабіў усё ж на справу стварэння і захаванья беларускай школьнай адукацыі.

З 26 сакавіка 1919 г. Л. Дзекуць-Малей стаў сябрам Цэнтральнага беларускага вучыцельскага хаўрусу. Як фактычны кіраўнік беларускай асьветы на Гарадзеншчыне, ён паставіў інфармаваў урад БНР аб польскай палітыцы ў галіне адукацыі. Важным клопатам Л. Дзекуць-Малея была кадравая проблема з беларускімі настаўнікамі. Менавіта таму ён заахвочваў многіх праісцы і навучаньне на Віленскіх беларускіх настаўніцкіх курсах. Больш за тое, на гэту справу яму ўдалося атрымаць пэўныя гроши ад ураду БНР. Адначасова Л. Дзекуць-Малей займаўся арганізацыяй баптысцкай царквы ў Горадні, так, што гарадзенскі беларускі дзеяч Янка Антонаў нават адвінаваць яго ў тым, што рэлігійныя справы Л. Дзекуць-Малей ставіць у прыярытэт перад справамі нацыянальнымі. А польскі школьнны інспектар на Гарадзеншчыне Рафал Вазінякоўскі назваў Л. Дзекуць-Малея «вельмі небяспечным чалавекам»¹⁶. Можна меркаваць, што Л. Дзекуць-Малей спрабаваў спалучыць асьветніцкую дзейнасць з рэлігійнай, што ў прынцыпе рабілася палякамі і летувісамі яшчэ ў часы Расейскай імперыі, калі пашыралася патаемнае школьніцтва пры каталіцкіх касцёлах. Як сведчыць гісторыя, патаемныя школы былі вельмі эфектыўныя ва ўмовах адсутнасці польскай і летувіскай дзяржаўнасці.

¹⁵ Ляхоўскі У., Чарнякевіч А. Гарадзенскі «эпізод» ... С. 113.

¹⁶ Тамсама. С. 117.

Калі чытаць пратаколы Цэнтральнай беларускай вучыцельскай рады Гарадзеншчыны, то радыкальная пазыцыя Л. Дзекуць-Малея ў змаганьні за права беларускай школы паўстае вельмі відавочнай. Ён не хацеў саступаць практична ні ў чым, ні ў пытаныні будынкаў, ні ў пытаныні падпрарадкаванасці¹⁷. Любым коштам ён хацеў захаваць пазыцыі беларускай асьветы на Гарадзеншчыне. За што на працягу 2 гадоў 4 разы апынаўся ў турмах, і ўрэшце быў высланы з Горадні, і ў канцы 1921 г. вымушана перабраўся ў Берасьце.

Ад гэтага часу жыцьцё і дзейнасць Л. Дзекуць-Малея было щыльна звязаныя з горадам над Бугам. Берасьцейскі піорыял жыцьця па стара Берасьцейской баптысцкай царквы стаў адным з самых плённых і самых, калі можна так сказаць, напэўна, щасцілівых пэрыяду ягонага жыцьця. У Берасьці Л. Дзекуць-Малей праходыў 23 гады — з 1921 па 1944 гг. Тут ён заснаваў царкву, тут ажаніўся 11 чэрвеня 1922 г. з Серафімай Кішкай, тут нарадзіліся ягоныя дзеці, тут ён, разам з жонкай, зъдзейсніў, галоўную справу свайго жыцьця — пераклаў і выдаў «Новы Запавет і Псалтыр» на беларускай мове.

Разам з гэтым берасьцейскі пэрыяд жыцьця знакамітага па стара ня быў ні простым, ні лёгкім. Па-першае, у Берасьці беларускі рух быў значна слабейшы, чым у Горадні. Пацверджаньнем гэтаму была кароткая гісторыя культурна-асьветніцкага таварыства «Беларуская хатка», арганізаванага Л. Дзекуць-Малеем у Берасьці ў 1922 г. Дадзенае таварыства, верагодна, не праіснавала і году. Па-другое, у сувязі з гэтым трэба было вызначыць асноўны накірунак працы. Л. Дзекуць-Малей зрабіў выбар на карысць царкоўнага будаўніцтва, складанасці якога палягалі ў многіх аспектах. Адным з іх была, напрыклад, рэгістрацыя царквы. Сам Л. Дзекуць-Малей толькі 28 кастрычніка 1925 г. атрымаў польскае грамадзянства¹⁸. Хоць

¹⁷ Адлюстраванье чыннасці Лукаша Дзекуць-Малея на ніве беларускай школьнай справы ў Горадні ў архіўных дакументах (1919–1921) // Лукаш Дзекуць-Малей і беларускія пераклады Бібліі. Брэст, 2011. С. 124–139.

¹⁸ Дзяржаўны архіў Берасьцейскай вобласці (далей — ДАБВ). Ф. 1. В. 2. С. 2327. А. 48.

першае служэнне ў прыгарадзе Берасьця — Вульцы адбылося 12 сіння 1921 г.

А ўжо ў 1923 г., дзякуючы вялікаму прабуджэнню Берасьцейская царква вырасла настолькі, што была здольная ўзяць на сябе арганізацыю агульнапольскага аб'яднаўчага зьезду эвангельскіх хрысьціяну і баптыстаў, які прайшоў у Берасьці 7-10 чэрвеня 1923 г.¹⁹ Л. Дзекуць-Малей быў вялікім прыхільнікам аб'яднання гэтых двух эвангельскіх дэнамінацый, лічачы, што ніякай сутнаснай розніцы паміж імі не існуе. На жаль, праз аб'ектыўныя, а яшчэ ў большай ступені суб'ектыўныя прычины гэтага аб'яднання не адбылося.

У Берасьці ў лі. Дзекуць-Малея зьявілася магчымасць сур'ёзна заняцца біблійнымі перакладамі, распачатымі яшчэ ў Горадні ў 1920 г. У 1923 г. да гэтай працы ўдалося далучыць А. Луцкевіча, а ў 1924-1925 гг. наладзіць контакт з кірауніком лодzkага выдавецкага таварыства «Компас» Вальдэмарам Гутшо і Брытыйскім і Замежным Біблійным Таварыствам. Такім чынам, фактычна адначасова з велізарнай працай па арганізацыі царкоўнага жыцця ў Берасьці на пачатку 1920-х гг., Л. Дзекуць-Малею ўдалося на толькі перакласці ўсе чатыры Эвангельльі, але і прыцягнуць увагу беларускай і замежнай грамадзкасці да патрэбы іх выдання друкам. Першае выдадзенае беларускае Эвангельле паводле Лукі пабачыла съвет у сярэдзіне 1926 г.²⁰

Як ужо ўзгадвалася, 1920-я гг. былі часам вялікага эвангельскага прабуджэння ў Заходній Беларусі, Берасьцейская царква імкліва расла і 13 сіння 1926 г., пастар Л. Дзекуць-Малей склаў зварот да палескага ваяводы ад імя вернікаў Берасьцейскай баптысцкай царквы (ён вельмі паважліва ставіўся да дакумэнтаў) з просьбай зарэгістраваць царкву пад называй «Берасьцейскі збор Эвангельскіх Хрысьціяну Баптыстаў»²¹. Пры гэтым агаворвалася, што «1. Царквой будзе кіраваць царкоўная рада; 2. Адказным за царкву зьяўляецца прэзыбітар Лукаш, сын

¹⁹ Tomaszewski H. Baptyci w Polsce w latach 1918 – 1958. Warszawa, 2008. S. 48-49.

²⁰ Сідарэвіч А. Да гісторыі першага выдання Новага Запавету і Псалтымаў на сучаснай беларускай мове (1931 год) // ARCHE. 2012. №1-2. С. 112-113.

²¹ ДАБВ. Ф. 1. В. 2. С. 2313. АА. 11-12.

Мікалая, Дзекуць-Малей»²². Тэрыторыя дзейнасці Берасьцейской царквы мела ахопліваць гміны Берасьцейскага, Кобрынскага, Любомльскага, Канстанцінаўскага, Белайдзляскага і Бельскага паветаў з сядзібай у Берасьці на вуліцы Люблінскай вуні, 44, дзе царква арандавала малітоўны дом і жыў сам Л. Дзекуць-Малей з сям'ёй. Дадзенае прашэнне падпісалі 55 членоў царквы. З гэтага можна зрабіць высьнову, што царква на той час ужо мела даволі значную колькасць вернікаў, паколькі свае подпісы паставілі толькі тыя, хто меў у польскай дзяржаве юрыдычна аформлены статус. І гэта датычыла толькі адной Берасьцейской царквы, а пастар Л. Дзекуць-Малей заснаваў яшчэ шэраг цэрквеў у вёсках і мястэчках Берасьцейшчыны.

Тым часам, у канцы 1926 г. і пачатку 1927 г. у Заходній Беларусі адбываліся бурныя палітычныя падзеі, куды была ўцягнутая практычна ўся заходнебеларуская інтэлігенцыя. Маю на ўвазе падзеі звязаныя з узынікненнем, імклівым ростам і разгромам Беларускай Сялянска-Рабочніцкай Грамады. У каstryчніку 1927 г. па справе БСРГ А. Луцкевіч трапіў за краты, дзе знаходзіўся да траўня 1928 г. На такім палітычным фоне адбывалася выданье беларускіх Эвангельляў асобнымі кнігамі, апошнія з якіх, Эвангельле паводле Марка, выйшла толькі ў 1928 г.

Згодна з пратаколам сходу Берасьцейской баптысцкай царквы, які адбыўся 15 лютага 1927 г., царква налічвала 70 членоў (насамрэч членоў Берасьцейской царквы было значна больш — ужо ў 1923 г. гэтая царква складалася са 151 членом²³). Асноўным пытаннем згаданага сходу было абрацьне рады Берасьцейской царкоўнай акругі. Старшынёй рады быў абрацны Л. Дзекуць-Малей, сама рада складалася з 15 служыцеляў²⁴. 22 красавіка 1927 г. старшыня рады Л. Дзекуць-Малей ужо звязртаўся ў ваяводзкую адміністрацыю Берасьця з просьбай легалізаваць цэркви Эвангельскіх Хрысьціяну Баптыстаў

²² Тамсама. А. 14.

²³ Tomaszewski H. Baptyci w Polsce w latach 1918 – 1958. Warszawa, 2008. S. 50.

²⁴ ДАБВ. Ф. 1. В. 2. С. 2313. АА. 11-12.

Берасьцейскага павету»²⁵. На гэтым этапе свайго служэння ён ужо дэ-факта выступаў перад польскай уладай у якасці япіскапа.

У пытаньнях царкоўнага будаўніцтва, асабліва ў справе ўнутранага ўладкаваньня баптысцкіх цэркваў Л. Дзекуць-Малей выступаў за калегіяльнае і выбарнае кіраўніцтва. Намагаючыся, каб зафіксаваны прававы стан і рэальнае становішча адпавядалі адно аднаму.

У траўні 1927 г. палескі ваявода пацвердзіў уключэнне Л. Дзекуць-Малея ў склад Рады цэркваў ЭХБ Палескага ваяводзтва. Ад гэтага часу пастар Л. Дзекуць-Малей афіцыйна атрымліваў права выкананьня рэлігійных абрадаў у «вузкім коле сваіх аднаверцаў» у Берасьці. Асобна падкрэслівалася, што «публічныя выступленыні не дапускаюцца». Калі царква жадала сабрацца на агульны сход, то на гэта патрабавалася згода берасьцейскага старасты, а для таго, каб яе атрымаць, патрэбна было напісаць адпаведную заяву. Адразу пасля таго, як адпаведны дазвол пастар атрымліваў, з канцылярыі берасьцейскага старасты паведамлялі пра выдачу дазволу каміндантуту паліцыі і даручалі яму дасланьне адпаведную справаздачу пра набажэнства, якое адбылося. У справаздачы адзначаліся наступныя элемэнты: час і месца набажэнства; ход набажэнства (сылевы, пропаведзь і г.д.); колькасць людзей, якія бралі ўдзел (асобна пісалася, пра членуў царквы і запрошаных на набажэнстве); часам адзначалася мова набажэнства і інфармацыя пра тое, ці далучыўся хто-небудзь да царквы²⁶.

У 1927 г. у агульнапольскім баптысцкім часопісе «Маяк» Л. Дзекуць-Малей запачаткаваў уласны праект пад назвай «Беларуская балонка». Тут варта адзначыць, што «Маяк» выходзіў на расейскай мове і быў разылічаны пераважна на цэркви Заходній Беларусі і Заходній Украіны (Валыні), а таксама ў некаторай ступені, відаць, на цэркви ў СССР. У «Маяку» існаваў асобны «Украінскі відділ», а з сярэдзіны 1927 г. з'явілася «Беларуская балонка». Мэту яе стварэння Л. Дзекуць-Малей выразна акрэсліў у сваім першым артыкуле: «Да цябе, родны Беларускі народзе, адважваюся загаварыць праз гэтую

часопісі і звярнуць тваю ўвагу на цудоўныя слова твойго адзінага Абаронца і Павадыра. Ён — сама праўда; дык і слова Яго справядлівія. Здаверся Яму, і Ён вызваліць цябе. Толькі Ён вышле табе зорку, што разалье над табою съятло волі і спакою, спыніць тваі мучэнні, і прыгорне цябе змучанага гаротніка, да Свайго Божага сэрца. Гэта цябе Ён кліча: бо ж ты «працуочы і абцяжаны». Ён цябе ўжо «згледзіў», хоць тыя яшчэ далёка. Пакуль час съляшайся да Яго, Ён ждзе цябе, заблуканы сыну, і прыиме»²⁷.

У сваіх публікацыях у «Маяку» Л. Дзекуць-Малей на шматлікіх біблійных прыкладах паказваў, што адказ на «беларускае пытаньне» знаходзіцца ў Слове Божым. Ен вельмі часта звязваўся не да асобы, а да народу, бачачы адну з галоўных нацыянальных праблемаў у адсутнасці нацыянальнага перакладу Бібліі і эвангельскай літаратуры. Але берасьцейскі пастар ия толькі канстатаў пустку, ён імкнуўся яе запоўніць, робячы для гэтага біблійны пераклады, складаючы брашуры з тлумачэннем біблійных гісторыяў, зъмяшчаючы ў «Маяку» тэксты беларускіх эвангельскіх песніяў. Фактычна кожны нумар «Маяка», пачынаючы з 1927 г., заканчваўся наступнай рэдакцыйнай абвесткай: «Сябры беларускага народу. Ёсьць для раздаваньня беларускія эвангельлі і брашуры. Распаўсюджвайце іх сярод ваших суседзяў, аднавяскуюцца, суграмадзян. Выпісаць можна ў неабмежаваным ліку, толькі за вяртаныне паштовых выдаткаў»²⁸.

Відавочна, што разам з царкоўным будаўніцтвам, Л. Дзекуць-Малей імкнуўся як мага шырэй пашырыць Біблію па-беларуску, пры гэтым ён выходзіў, у дадзеным пытаньні, за межы сваёй царквы, дэнамінацыі і нават канфэсіі. Л. Дзекуць-Малей лічыў важным, каб усе хрысьціянскія канфэсіі карысталіся беларускай Бібліяй. Пра гэта ён пісаў А. Луцкевічу: «Радуецца сэрца таксама і таму, што духавенства пачынае разумець моц Святога Пісьма — Слова Божага ў роднай мові беларускай і што нават будуць даваць на то сваю згоду і што бяруцца пашыраць сярод народа (!?) Дай Бог, каб яны былі у гэтым шчырымі насіцелямі святла

²⁵ Тамсама. А. 4.

²⁶ ДАБВ. Ф. 2. В. 1. С. 1123. А. 136.

²⁷ Беларуская балонка // Маяк. 1927. №6. С. 8.

²⁸ Друзья белорусского народа // Маяк. 1928. №8. С. 8.

Божага і раздавацелямі той солі дабрадаяння, гдзе ёсьць у гэтым патрэба. Эванг. Мацьв. 5, 13-20»²⁹. Важна адзначыць, што Л. Дзекуць-Малей масава раздаваў беларускія Эвангельлі падчас эвангелізацыі, і некаторыя асбонікі ягоных выданьняў да гэтага часу захоўваюцца ў пратэстанцкіх сем'ях на Берасцейшчыне.

Правядзенне хрышчэння ў таксама патрабавала дазволу мясцовых польскіх уладаў. Так, 30 верасьня 1929 г. Л. Дзекуць-Малей звяртаўся ў Берасцейскую староства з просьбай выдаць дазвол на правядзенне хрышчэння 6 кастрычніка 1929 г. «на рацэ Мухавец паміж чыгуначным і шасэйным мостамі ў кірунку Ковеля». Хрышчэнне мелася адбывати а 8-й гадзіне раніцы. Староства дало дазвол, паведаміла ў мясцовую камэндатуру паліцыі пра гэту падзею і запатрабавала ад паліцыянтаў адпаведнай справаздачы³⁰.

Дадзеныя справаздачы зьяўляюцца цікавай крыніцай па гісторыі баптысцкай царквы Берасця і съветапогляду Л. Дзекуць-Малея. Так, напрыклад, інфарматар паліцыі паведамляў: «Дня 6/X 1929 г. а 8.30 у рацэ Мухавец паміж чыгуначным мостам і Ковельской шашой, паводле абраду Эвангельскіх Хрысціянаў Баптыстаў, адбылося хрышчэнне двух мужчынаў і трох жанчынаў. Урачыстасць пачалася а 8.30, а скончылася а 9.30. Падчас урачыстасці съпяваліся песні і прамаўляў на расейскай мове прапаведнік Дзекуць-Малей. На ўрачыстасці прысутнічалі каля 50 чалавек баптыстаў і каля 30 чалавек небаптыстаў, якія прыйшлі з цікавасці. Урачыстасць прайшла цалкам спакойна»³¹.

Адзначым, што ўвесень 1929 г. Л. Дзекуць-Малей прамаўляў на хрышчэнні ў Берасці па-расейску, калі вядома інфарматар паліцыі не памыліўся. Разам з тым існуе перапіска берасцейскага пастара з А. Луцкевічам, якая съведчыць пра гарачае жаданье Л. Дзекуць-Малея распаўсюдзіць беларускую мову ў цэрквах³².

1929 г. таксама быў годам прарыву ў адносінах Л. Дзекуць-Малея з Брытыйскім і Замежным Біблійным Таварыствам, якое нарэшце прызнала мэтазгодным выданьне Новага Запавету на беларускай мове, і нават выдатковала фінансы на пераклад, вычытку, карэктuru і друк³³. Справа пайшла хутчай, і ў канцы кастрычніка 1931 г. Новы Запавет і Псалтымы ў перакладзе Л. Дзекуць-Малея і А. Луцкевіча выйшлі фантастычным для той сітуацыі накладам – 25 тысячаў асбонікаў.

У гэтым месцы спынімся на асобе аднаго з двух перакладчыкаў Новага Запавету і Псалтымаў А. Луцкевіча. Адразу ж кідасцца ў вочы, што А. Луцкевіч і Л. Дзекуць-Малей называюцца «Дарагі ў Госпадзе браце Антоні!», так звычайна пратэстанты звяртаюцца адзін да аднаго. Па-другое, кожны ліст Л. Дзекуць-Малея пачынаецца з біблійных каардынатаў, напрыклад «Ісая 40:28-31» (гэта натхненльныя радкі пра тое, што чалавек, які спадзяеца на Бога, ніколі ня стоміцца) і г.д. Трэба думачыць, што праца над перакладам Новага Запавету і Псалтымаў зблізіла гэтых людзей. І калі паглядзець на біографію А. Луцкевіча, гэтае збліжэнне было натуральным.

Дзеля шырэйшага кантэксту прывядзём фрагмент успамінаў яшчэ аднаго пратэстанцкага пастара Заходній Беларусі Яна Пятроўскага: «У годзе 1935 або крыху раней я першы раз спаткаўся з Гаспадаром Антонам Луцкевічам у ягонай кватэры на Піўной вуліцы ў Вільні. Вынятковая культурная пастава Гаспадара дому, унутраны выгляд памешкання, і перад усім ягоная эрудыцыя — тварылі ўражанье і будзілі перакананье, што каб быць беларусам, не абавязкова трэба ўтосамлівацца з курнаю хатаю, паношаным кажухом ці батрацтвам <...> нават і тады, калі нічога дрэннага няма ўва ўсёй гэтай харектарыстыцы, якая гэтаксама можа будзіць і гонар для чалавека. Ягонае суадношанне да наведальніка, ягоны ветлівы позірк з тонам ціхае аксамітнае гаворкі і заўсёды з вытрыманым граматычна пабудаваным сказам, падсъведама сугэравалі прыклад папраўнае літаратурна-беларускую мову»³⁴.

²⁹ Лісты Лукаша і Серафімы Дзекуць-Малея ... С. 61.

³⁰ ДАБВ. Ф. 2. В. 1. С. 1123. А. 139.

³¹ Тамсама. А. 138.

³² Лісты Лукаша і Серафімы Дзекуць-Малея ... С. 60-66.

³³ Сідарэвіч А. Да гісторыі першага выданьня Новага Запавету ... С. 121.

³⁴ Пятроўскі Я. Антон Луцкевіч — арыстакрат беларуское думкі // Пратэстанцкая царква і беларускі ... С. 59.

Выход Новага Запавету і Псальмаў быў вельмі значнай падзеяй у жыцці Заходняй Беларусі, як успамінаў вышэйзгаданы пастар Ян Пятроўскі: «Калі ў першай палове трыццатых гадоў выйшаў з друку на беларускай мове Новы Запавет з Псальмамі, на восі Вільня – Варшава імя Антона Луцкевіча было на вуснах і ў друку ў колах праваслаўных, каталіцкіх як і пратэстанцкіх, ніверуючых людзей як і веруючых, і асабліва сярод мэтадыстых, каторыя сваім замежным прадстаўніцтвам заўсёды знаходзіліся ў добрых суадносінах зь Лідарам беларускага Рэнэансу»³⁵.

Для Л. Дзекуць-Малея супраца з А. Луцкевічам была вельмі важная як у прафесійных адносінах (ведальне А. Луцкевічам грэцкай мовы), так і ў пляне вялізнага аўтарытэту А. Луцкевіча ў асяродзьдзі беларускай інтэлігенцыі. Відавочна, што гэтыя два чалавекі ставіліся адзін да аднаго з павагай і разумелі важнасць справы перакладу Бібліі на беларускую мову.

Польскія ўлады канстатавалі, што ў Берасьці ў канцы 1920-х - на початку 1930-х гг. было 500 вернікаў-баптыстаў беларусаў «з дамешкам палякаў», а ў вёсках Берасьцейскага павету абсалютная большасць баптыстаў былі беларусамі. І гэта нягледзячы на тое, што беларусы ў Берасьці, згодна з польскай статыстыкай, складалі абсалютную меншасць³⁶. У тым, што берасьцейскія вернікі запісваліся беларусамі, відаць, была пэўная заслуга Л. Дзекуць-Малея, які не пакідаў беларускай справы.

Пачатак Другой сусветнай вайны прынёс вельмі істотныя змены ў жыццё Л. Дзекуць-Малея і ягона гаспадарства. У ноч на 19 чэрвеня 1941 г. ён быў арыштаваны савецкімі ўладамі і асуджаны да сьмяротнага пакараньня, а ягоная сям'я была выслана ў Казахстан. Ад съмерці Л. Дзекуць-Малея ўратаваў толькі пачатак нямецка-савецкай вайны.

У часе нямецкай акупацыі берасьцейскі пастар зноў вярнуўся да справы ажыццяўленыя перакладу Бібліі на беларускую мову. У 1946 г. Вітаўт Тумаш пісаў у Брытыйскасае і Замежнае Біблійнае Таварыства ў Лёндане: «У 1942 г. разам з папам дырэктарам Шмідтам кіраўніком «Bund der Baptisten Gemeinden in Deutschland» («Асацыяцыі баптысцкіх цэркваў у Нямеччыне»)

(Бэрлін) была заініцыявана справа перадруку беларускага Новага Запавету з Гельсінкфорскага выдання (у перакладзе Л. Дзекуць-Малея. — A.U.), без Псальмоў. Псальмы былі выпушчаныя з надзеяй на лягчэйшае атрыманьне дазволу на друк, бо да Старога Запавету нацыянал-сацыялістычны рэжым быў асабліва варожа настаўлены. Тыраж меўся быць 20 000 асобнікаў. Фінансаваць выданьне ўзяўся дырэктар Schmidt.

У ліпені 1942 г. была зложеная ў гэтай справе просьба на дазвол друку ў міністэрства пропаганды. Патрэба такога друку была на просьбе пацьверджаная й падтрыманая подпісам іспуточных гады ў Нямеччыне беларускіх культурных арганізацый. Ды нягледзячы на гэта аж да канца вайны ні дазволу, ані нават адказу на просьбу не было атрымана. Кніжка дзеля гэтага й не паказалася»³⁷.

Відавочна, што бяз згоды і ўдзелу Л. Дзекуць-Малея, не магла працоўвацца ідэя перавыдання ягона га перакладу Новага Запавету. Тым больш, што прыкладна ў той час Л. Дзекуць-Малей займаўся арганізацый перакладу Старога Запавету, што ва ўмовах нацысцкай акупацыі было справай небяспечнай для жыцця. 13 кастрычніка 1946 г. В. Тумаш пісаў Юрку Віцьбічу: «Пару гадоў таму на просьбу аднаго сывятара (меўся на ўвазе Л. Дзекуць-Малея. — A.U.) я ўжо браўся за пераклад Эклезіясты. Рукапісы, праўда, нагубіў, але пачаць можна было б нанава»³⁸. А 5 сінэгія 1946 г. В. Тумаш яшчэ больш выразна апісаў згаданую ситуацыю: «У справе першых разьдзелаў Эклезіяста мушу Вам сказаць, што зроблены некалі на просьбу працаведніка Дзекуць-Малея пераклад, па жаль, загінуў»³⁹.

У 1944 г. Л. Дзекуць-Малей выехаў на Заход, паколькі ад савецкай улады ён мог чакаць толькі выкананьня сьмяротнага прысуду. Але і там ён не пакінуў клапаціца пра справу выдання поўнай Бібліі на беларускай мове. 13 студзеня 1945 г. ён пісаў пастару Я. Пятроўскаму: «Лежала ужо даўно думка на мaim сэрцу, каб наш народ меў, як і др. народы поўную Біблію. Шукаю

³⁵ Тамсама.

³⁶ ДАБВ. Ф. 2. В. 1. С. 1123. А. 100.

³⁷ Юрэвіч Л. Шматгалосы эпісталаўрыум. Гісторыя людзей і ідэй на эміграцыі ў лістуванні. Мн., 2012. С. 426.

³⁸ Тамсама. С. 431.

³⁹ Тамсама. С. 434.

дзеля гэтаго усе магчымасьці і дужа уцешыўся, што і сп. Pastar хоча дапамагчы, каб была і у нашым народзе Біблія на бел. мове»⁴⁰.

Але, на жаль гэтым плянам спраўдзіца не ўдалося. У 1948 г. быў толькі перавыдадзены Новы Запавет і Псальмы ў перакладзе Л. Дзекуць-Малея і А. Луцкевіча, а сам берасьцейскі пастар вымушаны быў жыць у падсавецкай Польшчы, дзе займацца беларускай Бібліяй не было ніякай магчымасьці. Памёр Л. Дзекуць-Малей у Гданьску 20 студзеня 1955 г.

Падсумоўваючы, варта адзначыць вялізны ўплыў Бібліі на съветапогляд і біяграфію Л. Дзекуць-Малея. Пабачыўши, як Слова Божае зъмяніла ягонае жыцьцё, Л. Дзекуць-Малей большую частку свайго жыцьця прысьвяціў вырашэнню вельмі простай і, адначасова, надзвычай складанай задачы — зрабіць Біблію на беларускай мове даступнай для кожнага беларуса. І трэба сказаць, што яму шмат што ўдалося зрабіць у гэтай справе, запачаткованай яшчэ Францыскам Скарынам.

Паводле
ARCHE. 2017. №3 (153). С. 62-81.

⁴⁰ Лісты Лукаша і Серафімы Дзекуць-Малеяў ... С. 66.